

Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΕΝΟΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Όλα ξεκίνησαν κάποιο χειμωνιάτικο πρωινό του 1976, όταν για πρώτη φορά επισκέφθηκα την «ΑΙΘΟΥΣΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ», που στεγάζεται στο Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου Κρήτης. Εκεί, ανάμεσα στα εκθέματα, είδα και φωτοαντίγραφο της διαθήκης του: *Παραγγέλλω εις αυτήν – γράφει τον Απρίλιο του 1956 για τη γυναίκα του – όπως μεριμνήση, να περιέλθουν τα βιβλία μου και ο,τι άλλο ήθελε κρίνει, προσωπικά μου ενθύμια, όπως χειρόγραφα, εικόνες, το χρυσό μου δακτυλίδι, τον στυλό μου, bibelots, κλπ. εις το ενδεχομένως και ει δυνατόν εντός της πατρικής μου οικίας «ΣΠΙΤΙ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ».* Αλλά η αδελφή του Ελένη Θεοδοσιάδη το έχει πουλήσει από καιρό και ο νέος Ιδιοκτήτης για να το πουλήσει ξανά στον Καζαντζάκη ζητά ένα εξωφρενικό ποσό: 2.000 χρυσές λίρες. Έτσι, με ημερομηνία 3 Ιουνίου 1957, ο Καζαντζάκης τροποποιεί το αρχικό σχέδιο και με κωδικέλλο προσδιορίζει: *"Όπως έχω συνεννοηθεί με την Εταιρεία Ιστορικών Σπουδών του Ηρακλείου Κρήτης, θα ιδρυθεί μια καινούργια αίθουσα στο μέγαρο της Εταιρείας όπου θα μεταφερθεί το γραφείο μου όπως είναι και βρίσκεται στην Antibes. Θα μεταφερθεί στην αίθουσα αυτή το τραπέζι όπου γράφω και όλα τα επίλοιπα έπιπλα καθώς και τα βιβλία μου, όλα τα χειρόγραφα, η αλληλογραφία μου, ταμπλώ, το παλιό μου stylo που έγραφα 40 χρόνια τα έργα μου, η ασημένια μου ζώνη, το χρυσό μου δακτυλίδι. Στο ανώφλι της αίθουσας να γράφει «ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ».*

Η επιθυμία πραγματοποιήθηκε, τα αντικείμενα μεταφέρθηκαν και στο ανώφλι υπάρχει επιγραφή: «ΑΙΘΟΥΣΑ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ». Όμως, παρά τα αξιόλογα εκθέματα, το σύνολο που δημιουργήθηκε σ' έναν πολύ περιορισμένο χώρο, δεν θα πρέπει να ικανοποιεί, σκέφθηκα τότε, τους επισκέπτες που, προετοιμασμένοι από ανάλογα μουσεία αφιερωμένα σε γίγαντες του γραπτού λόγου με παγκόσμια αναγνώριση, τον Γκαίτε, τον Βερν, τον Ουγκώ, τον Βολτέρο, τον Άντερσεν, θα πρέπει να ζητούν μια πληρέστερη εικόνα του συγγραφέα που ανάλωσε τη ζωή του σε κολοσσιαία λογοτεχνική δημιουργία.

Ο Καζαντζάκης όχι μόνο δεν αρνήθηκε τον τόπο της καταγωγής του -εκεί που παιδί κνηγιόταν με τ' άλλα παιδιά, όπως ακόμα πριν λίγο αναπολούσαν οι γεροντότεροι του χωριού- μα αντίθετα τον επισημαίνει με κάθε ευκαιρία. Μάλιστα στην εξομολογητική του «ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ» αναφέρει: *Το σπίτι του κυρού μου αποσέρνει από ένα χωριό δυο ώρες δρόμο από το Μεγάλο Κάστρο που το λεν «Βαρβάρους».* Το ίδιο αυτό χωριό είναι και ο τόπος της καταγωγής του δικού μου πατέρα. Οι προπαπούδες μου ήταν Βαρβαριανοί, με περιουσία σε αγροτικά κτήματα κι ένα διώροφο σπίτι στο κεντρικότερο σημείο, αγορασμένο από τους Τούρκους στα 1835.

Τις οικογένειες Καζαντζάκη-Ανεμογιάννη έφερε κοντότερα ένα προξενιό. Η Καλλιρρόη Καζαντζάκη, πρώτη εξαδέλφη του Καπετάν Μιχάλη, πατέρα του Νίκου Καζαντζάκη, παντρεύτηκε τον Έμμ. Φιόρο, παππού του πατέρα μου από τη μεριά της μητέρας του. Ποια ήταν η μπερδεμένη συγγένεια ανάμεσα στα παιδιά των δύο οικογενειών, νομίζω ούτε τα ίδια καλά –καλά δεν ξεκαθάρισαν. Γι' αυτό σ' ένα γράμμα του 1937 ο Νίκος Καζαντζάκης αποκαλεί τον Αντώνη Ανεμογιάννη *ανιψιό και μπάρμπα.*

Πέρα όμως απ' αυτά, αν και δεν υπήρξαν συμμαθητές -ο Καζαντζάκης πήγαινε μια τάξη παραπάνω- τους δυο τους ένωνε η στενή φιλία που αναπτύσσεται στα μαθητικά θρανία. Κι αυτό φαίνεται από τα νεανικά γράμματα του «Σπουδαστού τού Δικαίου Νικολάου Μ. Καζαντζάκη» σταλμένα το 1902 στο *Μαθητή της Δ' Τάξεως* και μεταγενέστερα στον *Negociant Αντώνιον Ανεμογιάννην.*

Το σπίτι στους Βαρβάρους κάμποσες φορές φιλοξένησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του τον Καζαντζάκη περαστικό απ' το χωριό, μια και σ' εκείνο της οικογένειάς του που βρισκόταν δίπλα, έκτασης 45 μόλις τετραγωνικών μέτρων, κατοικούσαν μόνιμα από παλιά δυο μακρινές συγγενειές του. Οι Ψωμοπούλες. *Για χρόνια οι σημερινοί κάτοικοι των Βαρβάρων – αναφέρει στον «Ασυμβίβαστο» η Ελένη Καζαντζάκη – θυμόνταν τα γλέντια των μορφωμένων που κατέληγαν σε καταπράσινες πλαγιές με τελευταία εκτόνωση τις τούμπες στο γρασιδί.* Όταν το 1975 απόκτησα την πλήρη κυριότητα στο διώροφο αυτό οίκημα, οι σύμβουλοι της κοινότητας με τον πρόεδρο τους μου υπόβαλαν την παράκληση να τους το παραχωρήσω, αφού δεν υπήρχε περίπτωση να το κατοικήσω μόνιμα η περιστασιακά, χωρίς όμως και να προσδιορίζουν σε τί θα το χρησιμοποιούσαν.

Η ανεκπλήρωτη επιθυμία του Καζαντζάκη ξανάρθε στο μυαλό μου. Μου παρουσιαζόταν η ευκαιρία – τολμηρή και φιλόδοξη – να ιδρύσω το ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ. Δεν δίστασα ν' αποφασίσω τη μεταβίβαση, με τον αμετάκλητο όρο πως, ύστερα από αλλαγές και προσαρμογές, το σπίτι απαραίτητα θα έπρεπε να μετατραπεί σε μουσείο, αφιερωμένο

στον μεγάλο συντοπίτη.

Έχοντας κάποια πείρα από το Μουσείο Πάνου Αραβαντινού στον Πειραιά, που την οργάνωση του είχα αναλάβει λίγα χρόνια πριν, οραματίστηκα, μέσα σε προθήκες την προβολή χειρογράφων, βιβλίων, επιστολών και προσωπικών αντικειμένων που θα εικονογραφούσαν κείμενο – χρονοδιάγραμμα για τον Κρητικό τιτάνα της σκέψης, ενώ η παράλληλη αντιπαράθεση στους τοίχους πινάκων και δοκουμέντων από τα θεατρικά και θεατροποιημένα έργα του σ' όλο τον κόσμο, θα ολοκλήρωναν κατά τη γνώμη μου εικόνα πειστική στους δικούς μας και τους αλλοδαπούς επισκέπτες της Κρήτης, που τώρα και χρόνια, ύστερα από το προσκόνημα στον τάφο του, ανηφορίζουν κατά τους Βαρβάρους ψάχνοντας να βρουν τις ρίζες του.

Με επίσημη συμβολαιογραφική πράξη παραχώρησα το οίκημα στην κοινότητα του χωριού. Για ένα διάστημα είχαν οι «Βάρβαροι» μετονομαστεί σε «Μυρτιά», μα τώρα ξαναπαίρνουν το αρχικό τους όνομα, για να θυμίζουν, όπως το αναφέρει ο Καζαντζάκης, πώς όταν ο Αυτοκράτορας του Βυζαντίου Νικηφόρος Φωκάς πήρε πίσω τον δέκατο αιώνα την Κρήτη, μάντρωσε σε μερικά χωριά όσους Αραβίτες απόμειναν από την σφαγή και τα χωριά αυτά ονομάστηκαν «Βάρβαροι».

"Ως εδώ τα πράγματα δεν παρουσίασαν δυσκολίες. Αυτές άρχισαν να διαφαίνονται όταν αποφάσισα ν' ασχοληθώ προσωπικά με τη συγκέντρωση κάθε είδους καζαντζακικού υλικού.

Στα κατάλοιπα του πατέρα μου είχα βρει από χρόνια σε ξύλινο κουτί με την ένδειξη Ν.Κ.-Μ.Κ. επιστολές του Καζαντζάκη, μαθητικά τετράδια, λευκώματα και προσωπικά είδη καθώς και περιουσιακά συμβόλαια του Μιχαήλ Καζαντζάκη. Ήταν μια κάποια βάση. Ξεκίνησα με τη φροντίδα να συγκεντρωθούν οι πρώτες εκδόσεις των βιβλίων του ποιητή της «ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ» και κείμενα που πρωτοδημοσίευσε σε περιοδικά και εφημερίδες.

Εντελώς ακατατόπιστος τότε σ' ένα θέμα που – ομολογώ – ποτέ πριν δεν με είχε απασχολήσει, άντλησα κάθε σχετική πληροφορία από το βιβλίο του Παντελή Πρεβελάκη «400 Γράμματα του Καζαντζάκη στον Πρεβελάκη» κι' από τη Βιβλιογραφία του Κατσιμπαλή για τον Καζαντζάκη. Με βάση ένα κατάλογο που σχημάτισα, άρχισα πρώτα να ρωτώ στενούς φίλους και φίλους των φίλων, ύστερα να ερευνώ παλαιοβιβλιοπωλεία, αρχεία, βιβλιοθήκες γνωστών και αγνώστων. Η ανταπόκριση στο αίτημα να προσφερθούν ή να αγοραστούν τα όσα εύρισκε, έφερε τα πρώτα αποτελέσματα. Φύλλα του «Νουμά» διαδέχονταν την «Πινακοθήκη» και το «Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου», τεύχη των «Παναθηναίων».

Το ψάξιμο συνεχιζόταν για μήνες, με την επιμονή που πρέπει να χαρακτηρίζει παθιασμένους συλλέκτες και με το ακατάβλητο πείσμα όσων θέλουν να πετύχουν ένα σκοπό. Ανασκαλεύτηκαν μπαούλα και κασέλες, άδειασαν σεντούκια και κιβώτια, ψάχτηκαν πατάρια και υπόγεια. Φίλοι συμπαραστάθηκαν, γνωστοί και άγνωστοι πρόσφεραν με γενναιοδωρία, ή με ανταλλάγματα. Λίγες οι εξαιρέσεις. Κάποιοι δεν φάνηκαν πρόθυμοι, άλλοι τσιγκουνεύτηκαν. Αδιαφόρησαν ή αρνήθηκαν. Ίσως δεν πίστεψαν πως ένα μουσείο, αντάξιο του Καζαντζάκη, μπορούσε μια μέρα να γίνει τόπος προσκονήματος. Με εφημερίδες λοιπόν και με περιοδικά και με βιβλία εκδοτικών οίκων που οι περισσότεροι δεν υπάρχουν παρά στην ανάμνηση όσων ασχολούνται με τα Γράμματα, η περισυλλογή των πρώτων ελληνικών εκδόσεων με τον καιρό ολοκληρώθηκε. Τότε συνέχισα με το εξωτερικό. Οι αναζητήσεις μου στις χώρες της Ευρώπης, της Ασίας και της Αμερικής, βόρειας και νότιας, είχαν δύο στόχους: Τα μεταφρασμένα βιβλία του Καζαντζάκη στις πολλαπλές εκδόσεις τους και υλικό από τις παραστάσεις των θεατρικών ή θεατροποιημένων έργων του.

Μοιάζει να περνάω στο χώρο του παράλογου, μα είναι γεγονός πως η ανεύρεση δοκουμένων από τα πέρατα του κόσμου ήταν ευκολότερη. Με κατανόηση μεγαλύτερη οι ξένοι από τους δικούς μας σε θέματα πολιτιστικά ή σε εκδηλώσεις που αφορούν πρόσωπα με διεθνή ακτινοβολία, όχι μόνο βοήθησαν αλλά συνόδευσαν όσα έστελναν με ένα θερμό γράμμα για να ευχαριστήσουν που τους έλαχε η τιμή να συνδράμουν τη συγκρότηση του Μουσείου.

- Έτσι, γράφει από το Κίεβο η Τατιάνα Τσερνίσοβα: *Με συγκίνηση και θαυμασμό διαβάσαμε για την ευγενική σας προσπάθεια. Τόσο εγώ, όσο και ο σύζυγος μου, Ανδρέας Μπελέτσκη, γνωστός στη χώρα μας ελληνιστής, θεωρούμε ιερό μας καθήκον να σας στείλουμε όσες μεταφράσεις από το έργο του Καζαντζάκη στις ντόπιες γλώσσες θα βρούμε.*

- Γράφει από την Ιαπωνία ο αυτοεξόριστος Βιετναμέζος βουδιστής καλόγηρος Νγκουγιέν Χούου Χιέου: *Θεωρώ καθήκον μου ν' αναζητήσω σ' όλο τον κόσμο τις μεταφράσεις στα βιετναμέζικα. Καταχώρησα αγγελία σε ειδικά περιοδικά της Γαλλίας, του Καναδά και της Αμερικής. Παρακαλώ δεχθείτε τον θαυμασμό μου και την ευγνωμοσύνη μου.*
- Γράφει ο Λούμπομιρ Πότσιβιλ, γενικός διευθυντής των Κρατικών Σκηνών της Πράγας: *Χαιρόμαστε που προσφέρουμε στο μουσείο Καζαντζάκη υλικό της παράστασης μας του «Ζορμπά».*
- Γράφει η Γαλλίδα ηθοποιός Ζοζέτ Φαβέ, που με τη μορφή του μιούζικαλ γνώρισε τον «Ζορμπά» στις μεγαλύτερες πόλεις της πατρίδας της: *Περιμένω με ανυπομονησία τα εγκαίνια του μουσείου και είμαι περήφανη για τη μικρή συμβολή μου. Γιατί, όπως κι εσείς, έχω απέραντο θαυμασμό στον Νίκο Καζαντζάκη.*
- Γράφει ο Φώτιος Μαλλέρος, καθηγητής στη σχολή Νεοελληνικών και Βυζαντινών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Χιλής: *Να μου επιτρέψετε να έχω την ικανοποίηση ότι κάτι έκανα για την μνήμη του μεγαλύτερου συγγραφέα της νεώτερης Ελλάδος αλλά και την τιμή που θα νοιώσουν όλοι εκείνοι που θα βοηθήσουν το κατά δύναμιν για την όσο το δυνατό καλύτερη πραγματοποίηση του θαυμάσιου έργου που αναλάβατε.*
- Γράφει ο Σέρζ Εττέρ, ενδυματολόγος της όπερας της Ρουένης: *Είναι τιμή μου να συμμετέχω στο μουσείο Καζαντζάκη, και ο Αντρέ Κοταβόξ, ένας από τους ζωγράφους που ασχολήθηκαν με την εικονογράφηση της «Οδύσειας»: Σας ευχαριστώ που μου προσφέρατε την ευκαιρία να συμμετέχω στην τιμητική αυτή εκδήλωση για τον Νίκο Καζαντζάκη.*
- Γράφει ο Λαντιολάβ Σλίβα, δραματουργός στο Κρατικό Θέατρο της Οστράβα: *Είναι για μας μεγάλη τιμή που υλικό απ' την παράσταση μας θα εμπλουτίσει τη συλλογή του Μουσείου Καζαντζάκη.*

Ν' αναφέρω κι άλλους; Κι άλλους;

Βέβαια οι αναζητήσεις μου δεν εύρισκαν πάντα το στόχο τους, γιατί καμιά φορά ο παραλήπτης των αιτημάτων μου δεν είχε τα όσα γύρευα. Όμως και σ' αυτή την περίπτωση έπαιρνα μια πληροφορία που με κατατόπιζε σε ποιόν θα έπρεπε να απευθυνθώ.

Βρέθηκα λοιπόν να αλληλογραφώ με τη Βιβλιοθήκη Μιασικιάν της Δημοκρατίας της Αρμενίας, με τη Βιβλιοθήκη Ξένης Λογοτεχνίας της Μόσχας και τη Βιβλιοθήκη ντε λ' Αρσενάλ του Παρισιού, με το Υπουργείο Πολιτισμού της Βουλγαρίας και της Ρωσίας, με τον Πρόεδρο του συνδικάτου των Γάλλων Σκηνογράφων, με καθηγητές Αμερικανικών Πανεπιστημίων, με γενικούς διευθυντές Κρατικών Θεάτρων, με το Ράϊς Μουζέουμ του Μάννχαϊμ, με τον θαυμάσιο Ελβετό ζωγράφο Έρνι, με βιβλιοπωλεία ειδικευμένα για δυσεύρετες εκδόσεις, με εκδοτικούς οίκους, με γνωστούς ελληνιστές, με τους μεταφραστές των έργων του Καζαντζάκη, με ελληνικές κοινότητες, με Πανεπιστημιακές σχολές νεοελληνικών σπουδών, με διακεκριμένους Έλληνες που διαπρέπουν στο εξωτερικό και με τόσους άλλους που η απαρίθμηση τους θα συγκροτούσε έναν ατέλειωτο κατάλογο. Το αποτέλεσμα ήταν εντυπωσιακό. Μέρα τη μέρα, μήνα το μήνα, χρόνο το χρόνο, σχηματίστηκε μια μοναδική συλλογή. Όμως, δυσεύρετα βιβλία, αντίτυπα εκδόσεων εξαντλημένων από καιρό, προμήθεψαν και πρόσωπα που τις διευθύνσεις τους έπαιρνα από έντυπα της Αθήνας όταν σ' αυτά τύχαινε να δω δημοσίευμα που τ' αφορούσε. Κάπως έτσι ήρθα σε επαφή με την Ούγγαρέζα Έθα Μπερέζ. Σέ αθηναϊκή εφημερίδα βρήκα καταχωρημένη την είδηση πώς ζητούσε αλληλογραφία με Έλληνες γιατί λογάριζε να σπουδάσει αρχαιολογία και γνωριμίες στην Ελλάδα θα της ήταν πολύ χρήσιμες. *Ζητάτε επαφή με την Ελλάδα κι εγώ με την Ουγγαρία — της έγραψα — για να βρω τα έργα του Καζαντζάκη που μεταφράστηκαν στον τόπο σας. Δεν σάς προσφέρω τη δυνατότητα ανασκαφών στη χώρα μου, αλλά την ευκαιρία ν' ασχοληθείτε στη δική σας με τις πρώτες σας ανακαλύψεις.* Η απάντηση δεν άργησε να φτάσει με τη μορφή μιας αισθητικής εικονογραφημένης έκδοσης του «ΖΟΡΜΠΑ». Το ωραίο σχέδιο του εξώφυλλου έγινε αφορμή να γράψω του ζωγράφου Κλίμο που το φιλοτέχνησε. Τα 12 σχέδια της εικονογράφησης του βρίσκονται σήμερα στο Μουσείο.

Δεν πρέπει να παραλείψω και τη συνδρομή απλών ξενιτεμένων Ελλήνων που, έχοντας πληροφορηθεί από τον Τύπο την ίδρυση του Μουσείου, δώριζαν χωρίς να τους ζητηθεί όποιο βιβλίο του Καζαντζάκη εύρισκαν στα βιβλιοπωλεία του τόπου της διαμονής τους. Μ' αυτά κι αυτά, αλλά και με το πλήθος των βιβλίων που πρόσθετε κάθε τόσο η Ελένη Καζαντζάκη, συγκεντρώθηκαν μεταφράσεις από 46 χώρες. Συνολικά μέχρι σήμερα 480 βιβλία.

Ανάλογες ενέργειες έφεραν στα χέρια μου υλικό από τις παραστάσεις των θεατρικών έργων του Καζαντζάκη, καθώς και των έργων που έγιναν από διασκευές μυθιστορημάτων του για το θέατρο, την όπερα, τον κινηματογράφο, την τηλεόραση.

Πρώτα ήρθα σ' επαφή με Αθηναίους ειδικούς στον κόσμο του θεάματος κι όπως γίνεται συνήθως, η ανταπόκριση ορισμένων ήταν θετική και άμεση, ενώ από άλλους ακόμα περιμένω υλοποίηση μεγαλόστομων υποσχέσεων...

Μάζεψα πολύτιμα δοκουμέντα, με πρώτο ξνα πρόγραμμα του 1907 για το δράμα «ΞΗΜΕΡΩΝΕΙ» ενώ παράλληλα, από τ' αρχεία όσων ασχολούνται με τη φωτογράφιση θεατρικών παραστάσεων και από το θεατρικό μας Μουσείο, εξασφάλισα Ένα πλήθος φωτογραφιών. Η παλαιότερη, του 1916, αφορά την όπερα «Ο ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ».

Κάποτε, περαστικός από τη Γερμανία, επισκέφθηκα σε περίοδο διακοπών το Εθνικό Θέατρο του Μάννχαϊμ κι ύστερα το Θεατρικό Μουσείο της ίδιας πόλης. Δεν ήταν απλό, μα μπόρεσα να βρω το πρόγραμμα της παράστασης του έργου «ΣΟΔΟΜΑ ΚΑΙ ΓΟΜΟΡΡΑ» που παίχτηκε εκεί το 1954, φωτογραφίες και κριτικές. Κι ακόμα τις διευθύνσεις των υπεύθυνων για το ανέβασμα του έργου. Τους έγραψα σαν συνάδελφος κι από την ενδυματολόγο Γκέρντα Σούλτε είχα τη χαρά να λάβω τα σχέδια των κοστουμιών της. Ήταν οι πρώτες θεατρικές μακέτες που αποκτούσα για το Μουσείο. Αργότερα προστέθηκαν και πολλές άλλες. Από διάφορες χώρες.

Η πολύτιμη ηθική συμπαράσταση της Ελένης Καζαντζάκη μου προμήθεψε έναν κατάλογο, που με τον καιρό συμπλήρωσα από διασταυρούμενες πληροφορίες. Ποια ήταν δηλαδή τα έργα που παραστάθηκαν στα θέατρα όλου του κόσμου. Μου έδωσε κάποιες διευθύνσεις, μα τις περισσότερες τις χρωστώ στο Ελληνικό Κέντρο Θεάτρου, που τις ανακάλυπτε ζητώντας τις από τα αντίστοιχα κέντρα των πόλεων που μ' ενδιέφεραν.

Μ' αυτόν τον τρόπο ήρθα σ' επαφή με παραγωγούς Ευρώπης και "Αμερικής, από Όσλο μέχρι Σαν Πάολο, από Μπουένος Άιρες μέχρι Γκέτεμποργκ, από Λευκωσία μέχρι Λονδίνο, από Βιέννη μέχρι τις ανατολικές χώρες, από Ζυρίχη μέχρι Νέα Υόρκη και βάλε. Με σκηνοθέτες, σκηνογράφους, ενδυματολόγους και χορογράφους, με τις διαφημιστικές εταιρείες που τυπώνουν προγράμματα και αφίσες, με φωτογράφους και περουκιέρηδες και μακιγιέρ. Με γενικούς διευθυντές Κρατικών Σκηνών και με επιχειρηματίες ιδιωτικών θιάσων. Κοντεύουν τις 3.000 τα γράμματα που ταχυδρόμησα σ' "Ανατολή και Δύση. Για να ξεπεράσω δυσκολίες και γραφειοκρατικές διατυπώσεις, ορισμένους επισκέφθηκα προσωπικά. Δεν ήταν ο φθηνότερος, ήταν όμως ο αποτελεσματικότερος τρόπος επιτυχίας.

Από τις πολλές ασυνήθιστες περιπτώσεις που αντιμετώπισα στις επαφές μου μ' όλον αυτόν τον κόσμο, ίσως αξίζει να αναφέρω την πιο περιεργή, όταν από το πρόγραμμα του Μιούζικαλ «Ζορμπάς» στο Μπρόντγουαιη, σταλμένο από τον παραγωγό Χάρολντ Πρίνς, πληροφορήθηκα το όνομα του σκηνογράφου. Του Μπόρις Άρονσον. Για να του ζητήσω τις μακέτες και φωτογραφίες του σκηνοικού που φιλοτέχνησε και πάλι παρακάλεσα το εξυπηρετικό μας Κέντρο Θεάτρου να μου βρει τη διεύθυνση. Το ίδιο ζήτησα κι από τον ξάδελφό μου Γιώργο Κ. Ανεμογιάννη, ύστερα από λίγες βδομάδες, σαν μου είπε πώς από την επομένη και για ένα δεκαπενθήμερο θα βρισκόταν στη Νέα Υόρκη. "Εκείνον επιφόρτισα με την πρόσθετη παραγγελία, αφού πάρει τη διεύθυνση από τα γραφεία του παραγωγού, να επισκεφθεί προσωπικά τον Άρονσον, να του εξηγήσει την περίπτωση και να του διαβιβάσει την παράκληση μου. Ακριβώς την επομένη της αναχώρησης του, ένα τηλεφώνημα τού Κέντρου Θεάτρου μου γνωστοποιούσε τη διεύθυνση. Ήταν φυσικό να γράψω αυθημερόν στον Αμερικανό συνάδελφο. Δεν έμενε παρά να περιμένω το αποτέλεσμα των διπλών ενεργειών μου. Ακριβώς εκείνες τις ημέρες ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο για την εξέλιξη της Σκηνογραφίας, έπεσα στα βιογραφικά του στοιχεία. Γεννημένος – διάβασα – στη Ρωσία το 1889, μετανάστεψε και σταδιοδρόμησε στην "Αμερική από το 1923. Η διαπίστωση των 80 χρόνων του μ' έβαλε σε σκέψεις και οι ως τότε ρόδινες ελπίδες μου άρχισαν λίγο—λίγο να ξεθωριάζουν. Χάθηκαν ολότελα όταν με το τέλος του δεκαπενθήμερου, ο ξάδελφός μου γύρισε με τη δήλωση πώς δεν στάθηκε τυχερός. Θα ήταν ουτοπία, λέει, ν' αναζητά κανείς τον Άρονσον που κατάκοιτος τώρα, κατοικούσε κάπου έξω από τη Νέα Υόρκη, αποτραβηγμένος απ' το επάγγελμα. Συνειδητοποίησα την κατάσταση και περίπου είχα ξεχάσει την περίπτωση, όταν σε πείσμα κάθε λογικής πρόβλεψης, ένα ωραίο πρωινό, το ταχυδρομείο μου έφερε ένα φάκελο που στην προμετωπίδα του φαρδύ-πλατύ ο άνθρωπος μου είχε τυπωμένο το όνομά του Μπόρις Άρονσον. Το γράμμα υπόγραφε κάποια Λίζα κι άρχιζε έτσι: *Αγαπητέ Γιώργο, θα παραξενευτείς που παίρνεις γράμμα μου όσο παραξενεύτηκα κι εγώ παίρνοντας το δικό σου. Το οικογενειακό μου όνομα είναι Γιάλοβετς κι είμασταν συμμαθητές στη σχολή Ράϊνχαρτ της Βιέννης πριν πολλά-πολλά χρόνια...* Κονηγημένη στην Αυστρία το 1939 από τους Χιτλερικούς, μετανάστεψε στην Αμερική

όπου γνώρισε και παντρεύτηκε τον ισραηλίτη ομόθρησκό της Άρονσον. Και συνέχιζε η παλιά μου συμμαθήτρια της σκηνογραφίας με την υπόσχεση να βρει εκείνη και να στείλει ό,τι ζητούσα. Όπως με πληροφόρησε αργότερα, οι μακέτες είχαν χαθεί. Μα εγώ ξανά βρήκα μια φίλη. Μικρός που είναι ο κόσμος!

Ο Ζορμπάς, το καζαντζακικό σύμβολο της χαράς και της λεβεντιάς, στάθηκε για μένα πηγή σκοτούρας. Τα παράξενα για την απόκτηση μαρτυριών από τις παραστάσεις του στα διάφορα θέατρα συνεχίστηκαν και θάπρεπε να προσθέσω τα όσα ακολούθησαν ένα ταξίδι μου το 1979.

Ζητούσα από το Παρίσι μαγνητοταινίες με τη φωνή του Καζαντζάκη, από το Άμστερνταμ και τις Βρυξέλλες μεταφράσεις μυθιστορημάτων του, φωτογραφίες από την Αμβέρσα και το Λίντς και το πρόγραμμα του μιούζικαλ «Ζορμπάς» από τη Βιέννη. Στην αυστριακή πρωτεύουσα, οι διεθνείς επιτυχίες των μιούζικαλ ανεβαίνουν κατ' αποκλειστικότητα στο «Τεάτερ αν ντέρ Βίν», που η σκηνή του πρώτη φιλοξένησε στα 1791 τον «Μαγεμένο Αυλό» του Μότσαρτ. Ήταν λοιπόν φυσικό, φτάνοντας στα παλιά λημέρια των φοιτητικών μου χρόνων, απ' εκεί ν' αρχίσω την ερευνά, μα σαν επακόλουθο δέχτηκα την πρώτη ψυχρολουσία. Στο αρχείο της γραμματείας όπως μου είπαν, δεν υπήρχε παρά ένα μόνο αντίτυπο και βέβαια δεν γινόταν να το παραχωρήσουν. Έδιναν όμως την υπόσχεση σύντομα να μου στείλουν στην Αθήνα φωτοαντίγραφο του. Άφησα τη διεύθυνση μου αν και δεν ήθελα το πρόγραμμα σ' αυτή τη μορφή και συνέχισα να ψάχνω, χωρίς δυστυχώς να φτάσω τον σκοπό ούτε στη Θεατρική, ούτε στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της πόλης. Με την ελπίδα πώς η τύχη θα βοηθούσε περισσότερο, άρχισα τα τηλεφωνήματα: Στον εντεταλμένο με τη σύνταξη των προγραμμάτων του θεάτρου, στο γραφείο που ασχολείται με τις διαφημιστικές καταχωρήσεις του, στο τυπογραφείο. Η μια αρνητική απάντηση ακολουθούσε την άλλη, η γκίνια δεν έλεγε να σπάσει, ο καιρός περνούσε κι εγώ έπρεπε να φύγω. Με ανεκπλήρωτη την επιθυμία γύρισα στην Αθήνα. Την ίδια ακριβώς μέρα, σταλμένο κατά την υπόσχεση από το θέατρο, λάβαινα το φωτοτυπημένο πρόγραμμα. Το ξεφύλλισμα του στη σελίδα με τα ονόματα όσων εργάστηκαν για την πραγματοποίηση της παράστασης μου έφερε μια ιδέα. Μήπως ένας απ' όλους αυτούς – σκέφτηκα – νάχει κρατήσει πρόγραμμα του «Ζορμπά»; Αποφάσισα να γράψω, μα πρώτα ξεκαθάρισα τους πιθανότερους ν' ανταποκριθούν στην ερευνά μου. Ήταν ο βοηθός σκηνοθέτης, ο πρώτος και ο δεύτερος μηχανικός σκηνής, οι προϊστάμενοι του ξυλουργείου και του ραφείου, ο φροντιστής, ο υπεύθυνος για τις περούκες, τις μάσκες και το μακιγιάζ, ο κομμωτής και άλλοι. Σύνολο 17. Τις διευθύνσεις έψαξα στον τηλεφωνικό κατάλογο της Βιέννης που βρίσκεται όπως και άλλοι διαφόρων πόλεων σε ειδικό τμήμα του Ο.Τ.Ε. Αθηνών. Εντόπισα 9 άτομα, που το όνομα, το επίθετο και το επάγγελμα τους – όταν αναγραφόταν – ταίριαζε μ' όσους ήλπιζα να με συνδράμουν. Δεν άργησα να ταχυδρομήσω ισάριθμα συστημένα μηνύματα και με πολλές ομολογώ αμφιβολίες και λιγότερες προσδοκίες άφησα τον καιρό να ολοκληρώσει το πείραμα. "Αν και έμοιαζε να ψάχνω φύλλους στ' άχυρα, ξαφνικά η τύχη χαμογέλασε, το απίστευτο έγινε. Το πολυπόθητο πρόγραμμα έφτανε εσώκλειστο σε γράμμα από τη Βιέννη. Το μεταφράζω: *Αγαπητέ Κύριε, έλαβα το γράμμα που στείλατε στο όνομά μου, αλλά από το περιεχόμενο του αντιλαμβάνομαι πώς αφορά πρόσωπο που εργάζεται στο θέατρο. Δεν εργάζομαι σε θέατρο, όμως κατά σύμπτωση έχω το πρόγραμμα που σας ενδιαφέρει. Ευχαριστώ σας το στέλνω μαζί με τις θερμές μου ευχές για επιτυχία του έργου σας.* Υπογραφή: Τίφενμπαχερ. Υπήρχε και υστερόγραφο: *Το γράμμα σας ταχυδρόμησα στον συνονόματο μου. Η συνέχεια; Λίγο αργότερα λάβαινα και δεύτερο πρόγραμμα! Αυτή τη φορά από τον θεατράνθρωπο Τίφενμπαχερ.*

Η αλληλογραφία, λοιπόν, οι προσωπικές επισκέψεις ή τα τηλεφωνήματα στα πέρατα της γης με τόσους ειδικούς, συγκρότησε μια συμπληρωμένη θεατρική σειρά διαφημιστικών εντύπων και κριτικών, φωτογραφιών και προγραμμάτων, μακετών σκηνογραφίας, μακιγιάζ και κοστουμιών, σεναρίων, βιβλίων σκηνοθεσίας και υποβολείου μα και δίσκων ή μαγνητοταινιών της μουσικής που συνόδευε παραστάσεις. Εντελώς ιδιαίτερα πρέπει ν' αναφέρω τα αυθεντικά κοστουμια – χάρια τις περούκες και τα καλύμματα του κεφαλιού – της τραγωδίας «ΜΕΛΙΣΣΑ» σταλμένα από την τηλεόραση της Γενεύης με την προτροπή του σκηνοθέτη Ροζέ Μπούργκχαρτ που ασχολήθηκε με την τηλεοπτική της απόδοση, πραγματοποιώντας μια θαυμαστή πρωτοποριακή επίτευξη.

Από κουβέντα σε κουβέντα για τα έξοχα αυτά κοστουμια, η Ελένη Καζαντζάκη μου

ανέφερε κάποτε, πώς οι τηλεοράσεις τού Βελγίου, της Γαλλίας και του Σάαρμπρύκεν είχαν ασχοληθεί με τον Καζαντζάκη γυρίζοντας αντίστοιχα το 1964, το 1968 και το 1973 από μια ταινία σχετική με τη ζωή και το έργο του. Συνεργεία μεταφέρθηκαν στους τόπους που έζησε και έγραψε τα έργα του, στην Κρήτη, στην Αθήνα, στην Antibes κι αλλού και άνθρωποι που τον μελέτησαν, που τον γνώρισαν, συγγενείς και φίλοι και γνωστοί του, μίλησαν για τον γίγαντα που μοιάζει στους μυθολογικούς γίγαντες, διηγήθηκαν ο,τι θυμόνταν, όσα ήξεραν.

Εδώ ανοίγει ένα άλλο κεφάλαιο, γιατί, πιστεύοντας πώς θα ήταν ενδιαφέρον να περιλάβει το Μουσείο αυτές τις μαρτυρίες για ειδικές προβολές σε ενδιαφερόμενους επισκέπτες αποφάσισα ν' ασχοληθώ με την απόκτηση τους.

Εφοδιασμένος με τη διεύθυνση του Βέλγου σκηνοθέτη Ζαν Αντουάν ξεκίνησα από τις Βρυξέλλες. Έμενε ευτυχώς ακόμα στο ίδιο σπίτι μιας παλιάς διεύθυνσης. Προθυμοποιήθηκε να βοηθήσει κι άρχισε να τηλεφωνεί δεξιά-αριστερά στις υπηρεσίες της τηλεόρασης για να ξεκαθαρίσει αν σωζόταν από τη σειρά «Ευρωπαϊκή Βιβλιοθήκη» το φιλμ που είχε γυρίσει πριν 25 χρόνια.

Η απάντηση ήταν αόριστη. Η ταινία δε βρισκόταν στη θέση της, μα υπήρχε το δελτίο της καταχώρησης, πράγμα που σήμαινε πώς δεν είχε καταστραφεί. Θάπρεπε να ψάξουν για να την βρουνε, αλλά καθώς έφευγα σε λίγες ώρες, δεν έμενε για κείνη τη στιγμή παρά να σημειώσω διευθύνσεις και ονόματα αρμοδίων σε διάφορα τμήματα, ώστε γράφοντας τους να βρω την άκρη. Αργότερα λοιπόν από την Αθήνα, απευθύνθηκα στους διευθυντές προγραμματισμού, εξωτερικών σχέσεων,

παραγωγής και στον γενικό Διευθυντή της βελγικής τηλεόρασης. Οι πολλαπλές επαφές είχαν σαν αποτέλεσμα την ανακάλυψη της ταινίας. Σαν έμαθα το καλό νέο, η καινούργια μου επιθυμία να ετοιμαστεί αντίγραφο μεταγραμμένο σε φιλμ των 16 χιλ. και με τον ήχο στην ίδια κορδέλα, δεν δυσκόλεψε και δεν καθυστέρησε τους τεχνικούς. Ύστερα από τρίμηνη αναμονή, ειδοποιήθηκα πώς, έτοιμη η παραγγελία, με περίμενε στον διευθυντή της βιβλιοθήκης. Ξαναπήγα στις Βρυξέλλες και την παρέλαβα.

Ακολουθώντας το ίδιο σύστημα, πρόσθεσα και το γαλλικό φιλμ στα αποκτήματα μου. Αργότερα και άλλο από την Αυστρία κι από τον Καναδά.

Η προσπάθεια σ' αυτόν τον οπτικοακουστικό τομέα πλούτισε το Μουσείο με μαγνητοταινίες και βιντεοκασέτες από δω κι από το εξωτερικό. Άλλες απ' αυτές είναι μαγνητοσκοπημένες εκπομπές έργων του Καζαντζάκη στις ραδιοφωνικές η τηλεοπτικές προσαρμογές τους και σ' άλλες ο ίδιος εξηγεί και αναλύει κείμενα του. Σημαντικό απόκτημα, ένα τρίλεπτο φιλμ των 8 χιλ. με τον Καζαντζάκη και την Ελένη, γυρισμένο στη Γαλλία. Και το ίδιο σημαντικό, το συγκρότημα μηχανημάτων με την τρίγλωσση μαγνητοταινία που συνοδεύει προβολή 160 διαφανειών, για να παρουσιάζει στον επισκέπτη την «κακοτράχαλη αναφορική πορεία» του οικουμενικού συγγραφέα. Το κατατοπιστικό και πολύ ωραίο κείμενο έγραψε ο Πάτροκλος Σταύρου, ο Υφυπουργός Προεδρίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, γνώστης και μελετητής του Καζαντζάκη. Με βοήθησε και σε πολλά άλλα, πολλές φορές.

Να λοιπόν που είναι αλήθεια πώς «ο ζητών, ευρίσκει». Μα «ο ζητών» δεν ήμουνά μόνο εγώ. Υπήρξαν και πάμπολλοι φίλοι, που όταν μάθαινα πώς ταξιδεύουν στο εξωτερικό παρακαλούσα ν' αναζητήσουν για χάρη μου και να μου φέρουν κάποιο χρήσιμο για το Μουσείο δοκουμένο η αντικείμενο. Χτυπητό παράδειγμα ένας πλοίαρχος της ναυτιλιακής εταιρίας Captain Z. D. Kritsas που «πετάχτηκε» μέχρι την Antibes από τη Νίκαια που βρισκόταν, για να παραλάβει από τη γλύπτρια Αλίσ Λωράν και να κουβαλήσει στην Αθήνα προτομή του Καζαντζάκη φιλοτεχνημένη το 1957.

Τα πράγματα όμως δεν ήταν πάντα ρόδινα και η επιτυχία δε σφράγισε κάθε προσπάθεια. Μέσα στους κανόνες του παιγνιδιού είναι και η αποτυχία και η κακοτυχία, γι' αυτό δεν αγανάκτησα όταν, παρ' όλη την ταλαιπωρία ημερών και ημερών, δε βρήκα την άκρη με τη βιβλιοθήκη του γιατρού Σμπαρούνη.

Μου ήταν γνωστό πώς ο Καζαντζάκης έστειλε στον Σμπαρούνη κάθε βιβλίο του που μεταφραζόταν σε μια ξένη γλώσσα και βάλθηκα να τ' ανακαλύψω. Ξεκίνησα με την αισιόδοξη προοπτική πώς, αν εξηγούσα στο σημερινό τους κάτοχο την περίπτωση, τα βιβλία θα τα παραχωρούσε στο Μουσείο όπου και θάβρισκαν την ιδανική θέση τους. Από γείτονες της εγκαταλειμμένης σήμερα Κλινικής Σμπαρούνη στην οδό Χαριλάου Τρικούπη, πληροφορήθηκα πώς τώρα και χρόνια κάθε περιουσιακό της στοιχείο ανήκει στο Ίδρυμα Γερουλάνου και πώς η βιβλιοθήκη έχει στεγαστεί σε όροφο πολυκατοικίας, λίγους δρόμους παραπάνω. Δοκίμασα μάταια να συναντήσω κάποιο υπεύθυνο. Αν και

πήγαινα τις ώρες που θάπρεπε να λειτουργεί, εύρισκα κλειστή την πόρτα. Το τηλέφωνο σιωπούσε με πείσμα, αλλά με πείσμα κι εγώ όλο και ξανατηλεφωνούσα τις πιο κατάλληλες και ακατάλληλες ώρες, μέχρι που κάποτε κάποιος απάντησε, για να δηλώσει πώς εκεί δεν υπήρχαν παρά βιβλία ιατρικά. Για λογοτεχνικά κείμενα δεν είχε ιδέα. Για μεταφρασμένο Καζαντζάκη ούτε λόγος να γίνεται. Δεν ήξερε, δεν είχε ποτέ ακούσει τίποτε σχετικό, ίσως λέει να τάκλειψαν στη μεταφορά, ίσως νάπρεπε τώρα να τα γυρέψω από τους κληρονόμους του Σμπαρούνη. Μου είπε ονόματα, μου έδωσε ένα τηλέφωνο. Το κυνήγι του θησαυρού μπορούσε ν' αρχίσει.

Στο πρώτο τηλεφώνημα απάντησε μια ανιψιά του γιατρού, που με παράπεμψε σ' άλλα ανίψια, εκείνα σε ξαδέλφια τους, κι ένα απ' όλα σε συγγενή τους καθηγήτρια της φιλολογίας. Όταν της μίλησα, υποσχέθηκε βοήθεια, γιατί, όπως είπε, είχε κατανόηση για θέμα κοντινό στην ειδικότητά της, όμως καλού-κακού πρόσθεσε δε θα έκανα άσχημα ν' απευθυνθώ σ' ένα θείο της που με τη σειρά του μου σύστησε να επικοινωνήσω με μια μακρινή θεία του. Την κυρία Στάικου. Είχε καιρό να τη δει, μα εκείνη, κατά τη βεβαίωση του, θα έλυνε το πρόβλημα μου. Μου έδωσε τον αριθμό τηλεφώνου της. Καθώς ήταν κατηγορηματικός, δεν έπρεπε ν' αμφιβάλλω και γεμάτος ελπίδες τηλεφώνησα. Μια ανδρική φωνή απάντησε στο κάλεσμα μου. Όσο μπορούσα καλύτερα ανάπτωξα το θέμα μου, μα η φωνή ζητούσε διευκρινίσεις. Ποιος μού έδωσε τον αριθμό του τηλεφώνου και που θα γινόταν το Μουσείο, στην Αθήνα η άλλου και πότε θα λειτουργούσε, τώρα κοντά η αργότερα, γιατί δεν θάπρεπε ν' αργοπορήσει ένα τέτοιο έργο και πώς ήξερα για τα βιβλία και πόσες ήταν οι μεταφράσεις που ζητούσα κι αν ήθελα ορισμένες ή όλες, γιατί όλες θα πρόσφεραν ολοκληρωμένη εικόνα της παγκόσμιας επιτυχίας του Καζαντζάκη, κι άλλα, κι άλλα. Δεν δυσκολεύτηκα να διηγηθώ περίπου την ιστορία της ζωής μου, μα κάθε τόσο η φωνή διέκοπτε για να ρωτήσει με επιταχυνόμενο ρυθμό όλο και περισσότερα. Τι άλλο θα είχε το Μουσείο, αν βρήκα φωτογραφίες κι αν όχι θα έπρεπε να βρω, αν είχα τη συμπαράσταση της οικογένειάς του κι αν όχι θάπρεπε να την επιδιώξω κι αν είχα προσωπικά του αντικείμενα, γιατί αν δεν είχα η έλλειψη θα ήταν αισθητή. Αποφάσισα να σταματήσω την ενοχλητική και φλύαρη ανάκριση με τις άσκοπες παραινέσεις που όμως άφηναν περιθώρια να πιστεύω πώς τα βρήκα τα βιβλία επιτέλους και κοφτά πάλι ζήτησα να μιλήσω με την ίδια την κυρία Στάικου.

Μα τότε βρόντηξε ο κεραυνός εν αιθρία! Η φωνή, απροσδόκητα διευκρίνισε: *Δεν γίνεται. Έχει πεθάνει πριν δύο χρόνια...*

Η ατυχή προσπάθεια είναι η μια πλευρά του νομίσματος. Η συμπτωματική επιτυχία είναι η άλλη κι αυτήν αντιμετώπισα όταν βρήκα πολλά παιδικά βιβλία μεταφρασμένα από τον Καζαντζάκη το 1933 για τον εκδοτικό οίκο Ελευθερουδάκη. Είχα ρωτήσει φίλους μήπως και τα είχαν κρατήσει μαζί με τις παιδικές τους αναμνήσεις και είχα ψάξει όσα παλαιοπωλεία μού ήταν γνωστά από Μοναστηράκι μέχρι Χαριλάου Τρικούπη κι από Σόλωνος μέχρι Ιπποκράτους και τις παρόδους της. Κάπου εκεί βρίσκεται και το κουρείο που επισκέπτομαι τακτικά. Ο κουρέας γνώριζε για το Μουσείο Καζαντζάκη. Ενδιαφερόταν για την πορεία της συγκρότησής του, στεναχωριόταν με όσα εμπόδια ανέφερα κατά καιρούς πώς παρουσιάζονταν και κάθε που πήγαινα, μεταξύ ξυραφιού και σαπουνάδας, θεωρούσε υποχρέωση του να ρωτήσει αν υπήρχαν εξελίξεις νεώτερες και να δώσει, με την απόλυτη σιγουριά του γνώστη, συμβουλές που θάπρεπε, ν' ακολουθήσω απαραίτητα. Μια απ' τις πολλές φορές που η κουβέντα όλο και γύριζε στο ίδιο θέμα, παραπονέθηκα πώς είχα φέρει από δύο και τρεις φορές γυροβολιά την Αθήνα χωρίς να έχω βρει όσα παιδικά βιβλία μετάφρασε ο Καζαντζάκης. Αν και δεν κατάλαβε τι γύρευα, δε δίστασε να μου προσδιορίσει με τη σοφή βεβαιότητα ενός ειδικού, πώς θάπρεπε να ψάξω στη διπλανή στοά. Στο υπόγειο.

Δεν έχανα τίποτα. Το μαγαζί που μ' έστειλε, καταχωνιασμένο στο βάθος ενός κακοφωτισμένου διαδρόμου, μου ήταν άγνωστο. Αλλά εκεί, σ' αυτή την τρύπα που δεν τη γνώριζε ούτε ο Θεός, πέτυχα ό,τι δεν είχα ανακαλύψει σε δεκάδες άλλα βιβλιοπωλεία: Έξι ολοκαίνουργα από τα βιβλία που αναζητούσα!

Τώρα που ανιστορώ τα όσα μεσολάβησαν για να πάρει "νήμα, μορφή και υπόσταση το τολμηρό φιλόδοξο όνειρό μου, χωρίς αμφιβολία δεν ανέφερα, όπως θα τόθελα, όλους, μα όλους εκείνους τους Έλληνες και ξένους, ανθρώπους με τόσο διαφορετικά φυλετικά γνωρίσματα, από τους οποίους άλλοι με γνώση κι άλλοι συμπτωματικά, άλλοι χωρίς να γνωρίζουν το θέμα κι άλλοι ενημερωμένοι σ' αυτό, άλλοι σχετικοί κι άλλοι άσχετοι στο χώρο της Λογοτεχνίας, παραστάθηκαν τον αγώνα και την αγωνία να συγκεντρωθεί η

οπάνια συλλογή που συγκροτεί το Μουσείο.

Σ' αυτούς χρωστά την ύπαρξή του το ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ. Ένα Μουσείο, που είναι δημιούργημα θαυμασμού, σεβασμού και άπειρης αγάπης, προσπάθεια να φέρει τον Καζαντζάκη, όπως τόθελε, στις ρίζες του σογιού του.

Τον Ιούλιο του 1940, έγραφε στον πατέρα μου:.... *Ποτέ δε θα ξεχάσω τις μέρες που πέρασα στις ρίζες του σογιού μας στους Βαρβάρους και μακάρι ν' αληθέψει το προαίσθημα σου πώς μετά τριάντα (αρ. 30) χρόνια θάρθω να φουμαίρνω μαζί Σου ναργιλέ στους Βαρβάρους και να επιστρέψω στο πατρικό χώμα, το χώμα που μου μπιστέφτηκε.*

Από τις 27 Ιουνίου 1983, το ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ έγινε τόπος προσκυνήματος. Σ' αυτό πλανάται η σκιά του και ο κάθε επισκέπτης διαπιστώνει το μέγεθος της αξίας, τη μοναδικότητα, την οικουμενικότητα του Νίκου Καζαντζάκη που είχε βάλει σκοπό της ζωής του να φτάσει εκεί που δεν μπορεί να φτάσει! Να μεγαλώνει πάνω από το μπόι του.

Για την άλλη πλευρά της ολοκλήρωσης του Μουσείου, χρονοβόρα, πολυδιάστατη και συνταρακτικά περιπετειώδη, πώς δηλαδή από ιδιώτες ή κρατικούς φορείς, συγκεντρώθηκαν τα ποσά που απαιτήθηκαν ή δεν προσφέρθηκαν όσα ζητήθηκαν από ανθρώπους που μπορούσαν θετικά να βοηθήσουν, πώς πραγματοποιήθηκαν σημαντικές δωρεές σε χρήμα, σε έργα τέχνης ή σε μηχανήματα, δε θα μιλήσω τώρα. Αυτή, είναι μια άλλη ιστορία... Μια άλλη Οδύσσεια...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗΣ Αθήνα, 1983